

Олександр Романовський

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри, член-кореспондент НАПН України, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А.Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID:0000-0002-0602-9395
E-mail: romanovskiyy_a_khpi@ukr.net

Ольга Ігнатюк

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А.Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID:0000-0002-5710-7752
E-mail: olgaignatyuk2016@gmail.com

Наталія Серeda

кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А.Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID:0000-0001-8472-0117
E-mail: sereda.nataliia.khpi@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО РІВНЯ «ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ»
НА ЗАСАДАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ І КОНЦЕПЦІЇ
ПЕДАГОГІКИ ДОБРА АКАДЕМІКА І.А. ЗЯЗЮНА**

***Анотація:** Статтю присвячено актуальній проблемі формування основ педагогічної майстерності як результату готовності до педагогічної діяльності аспірантів технічного університету у процесі навчання педагогічним дисциплінам на засадах міждисциплінарного і компетентісного підходів та педагогічної концепції Педагогіки Добра академіка І.А.Зязюна. Визначено сутність терміну «педагогічна майстерність» у вимірах видатних педагогів. Розглянуто особливості формування основ педагогічної майстерності аспірантів у процесі навчання блоку педагогічних дисциплін, методи її досягнення, структуру, визначено основні якості, що її формують. Обговорюються результати сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх викладачів вищої школи з числа аспірантів 1 року навчання на вищезначених засадах.*

***Ключові слова:** академік І.А.Зязюн, аспірант, доктор філософії, компетентісний підхід, майбутні викладачі, міждисциплінарний підхід, освітньо-науковий рівень, педагогічна концепція Педагогіка Добра, педагогічна майстерність, педагогічні дисципліни, результати навчання, технічний університет.*

Olexandr Romanovskiy

Doctor of science in Pedagogy, Full Professor, corresponding member of NAPS Ukraine, Head of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management Department of the academician I. Zyazyun, Nation Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: romanovskiy_a_khpi@ukr.net

Olga Ignatyuk

Doctor of science in Pedagogy, Full Professor, Professor of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management Department of the academician I. Zyazyun, Nation Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: olgaignatyuk2016@gmail.com

Nataliia Sereda

Ph.D. in art sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management Department of the academician I. Zyazyun, Nation Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: sereda.nataliia.khpi@gmail.com

FEATURES OF PEDAGOGICAL EXCELLENCE BASIS FORMATION OF DOCTORAL STUDENTS ON MULTIDISCIPLINARY APPROACH POSITIONS AND CONCEPT OF GOODNESS PEDAGOGY OF ACADEMICIAN IVAN ZYAZYUN

***Abstract:** The article is devoted to the actual problem of pedagogical excellence basis formation as a result of readiness to the pedagogical activity of doctoral students in the technical university in the process of pedagogical disciplines teaching on the basis of multidisciplinary and competence approaches and the «goodness pedagogy» concept of the academician I.A.Zyazyun. The essence of the «pedagogical excellence» definition in thoughts of outstanding pedagogues is determined. The peculiarities of pedagogical excellence basis formation of doctoral students in the process of pedagogical disciplines teaching, methods of its achievement, structure and main qualities that its form are considered. The results of pedagogical excellence basis formation of future high school pedagogues from the 1-year postgraduate students on above-mentioned principles are discussed.*

***Key words:** academician I.A. Zyazun, doctoral student, PhD, competence approach, future pedagogues, multidisciplinary approach, educational-scientific level, Goodness Pedagogy concept, pedagogical excellence, pedagogical disciplines, results of studies, technical university.*

Александр Романовский, Ольга Игнатюк, Наталья Серeda

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОСНОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА СОИСКАТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-НАУЧНОГО УРОВНЯ «ДОКТОР ФИЛОСОФИИ» НА ПОЗИЦИЯХ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА И КОНЦЕПЦИИ ПЕДАГОГИКИ ДОБРА АКАДЕМИКА И.А.ЗЯЗЮНА

***Аннотация:** Статья посвящена актуальной проблеме формирования основ педагогического мастерства, как результата готовности к педагогической деятельнос-*

ти аспирантов технического университета в процессе обучения педагогическим дисциплинам на основе междисциплинарного и компетентностного подходов и педагогической концепции Педагогика Добра академика И.А.Зязюна. Определена сущность термина «педагогическое мастерство» в измерениях выдающихся педагогов. Раскрыты особенности формирования основ педагогического мастерства аспирантов в процессе обучения блоку педагогических дисциплин, методы его достижения, структура, определены основные качества, которые его формируют. Обсуждаются результаты сформированности основ педагогического мастерства будущих преподавателей высшей школы из числа аспирантов 1 года обучения на заявленных высше основах.

Ключевые слова: академик И.А.Зязюн, аспирант, будущие преподаватели, доктор философии, компетентностный подход, междисциплинарный подход, образовательно-научный уровень, педагогическая концепция Педагогика Добра, педагогическое мастерство, педагогические дисциплины, результаты обучения, технический университет.

Olexandr Romanovskiy, Olga Ignatyuk, Nataliia Sereda

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Features of pedagogical excellence basis formation of doctoral students on multidisciplinary approach positions and concept of goodness pedagogy of academician Ivan Zyazyun”

Problem setting. The activity of a higher education pedagogue has a high social significance and occupies one of the central places in the formation of national consciousness and spiritual culture of Ukrainian society. The formation of an individual as a personality and a specialist takes place and the intellectual and spiritual potential of the nation is strengthened through the pedagogue's activity exactly. Innovative development of the modern high school is impossible without the spiritual and moral formation of a teacher. His pedagogical excellence is an integral part of society's development. Therefore, the actual task of contemporary Ukrainian society is the formation of educated, deep and skilled pedagogues who, through their work and skills, can form a new generation of students capable of meeting new social standards in morality, spirituality, civility, scientific and professional suitability.

Resent research and publications analysis. We turn to thoughts and ideas of outstanding teachers of the past and modern for the theoretical positions of pedagogical excellence basis formation. Unfortunately, most of the works devoted to this problem

have an obvious theoretical nature and a goal of understanding the requirements of the higher education pedagogue, the role of pedagogical excellence in the professional competence structure of the pedagogue. Without denying the importance of these studies, we should note that empirical research would provide more information on the current state of pedagogical excellence formation in the context of the higher technical school pedagogues' training from the number of postgraduate students of technical universities who do not have basic pedagogical education and gain knowledge of pedagogical activity while studying in postgraduate level and in further pedagogical activities at their departments according to the chosen specialty. The noted facts have determined the direction of this scientific work.

Paper objective is to reveal the features of the pedagogical excellence basis formation as a result of readiness for the pedagogical activity of doctoral students in technical university during the process of pedagogical disciplines teaching on the basis of multidisciplinary and competence

approaches and «goodness pedagogy» concept by the academician I.A.Zyazyun.

Paper main body. Significant attention is paid to the scientific heritage of the great scientist Ivan Zyazyun. There are main provisions of the goodness pedagogy concept in the spotlight: understanding the value of the personality of a pedagogue; consideration of pedagogy as an art; the importance of the teacher's orientation towards goodness, beauty, truth; the significance of the teacher's morality for effective professional activity; an axiological line of understanding the honor and dignity of other people; humanity in relation to a teacher and a student; the need for students to cultivate self-development; the determining role of education is not only in the personality development etc.

Teaching subjects from the pedagogical block to the 1-year doctoral students was based on the introduction of Goodness Pedagogy concept of the academician I.A. Zyazyun, multidisciplinary and competence approach, envisaging the maximum approximation of the learning process to the realities of future activities of the teacher, not only the formation of the future profession holistic view, the orientation of the vision to the future, but also the formation of the doctoral students'

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність проблеми дослідження підтверджується тим, що праця викладача закладу вищої освіти являє собою свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання і розвитку студентів. Вона є двобічною - спеціальною та соціально-виховною. Діяльність викладача вищої школи має високу соціальну значущість і займає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості і духовної культури українського суспільства. Тож, соціально-економічні та духовно-культурні процеси сучасного суспільства засвідчують, що в основу май-

ability to analyze, predict and design the trajectory of professional growth of educational process subjects.

The development and introduction of the pedagogical disciplines block, taking into account the proactive character of professional education in the conditions of technical universities, promotes the acquisition of the corresponding hierarchy of theoretical knowledge and practical-procedural skills of future pedagogues.

Conclusions of the research. The article contains: finding the essence of the «pedagogical excellence» definition, considerations of the peculiarities of pedagogical excellence basis formation, methods of its achievement, structure, main qualities that its form in the process of teaching the pedagogical disciplines block and also analysis of results of the pedagogical excellence basis formation of future high school lecturers from among 1-year postgraduate students on the above-mentioned principles. The given results of pedagogical diagnostics about pedagogical excellence basis formation of future high school pedagogues indicates the positive dynamics of changes which has occurred at aspirants during preparation in the postgraduate school and learning the pedagogical disciplines block.

бутнього покладено ідею побудови української держави, демократичного устрою та формування нової генерації педагогічних кадрів. Саме через діяльність педагога відбувається становлення громадянина як особистості і фахівця, зміцнюється інтелектуальний і духовний потенціал нації. Інноваційний розвиток сучасної вищої школи не може відбуватися без духовно-морального становлення викладача. Його педагогічна майстерність є складовою розвитку суспільства.

Тому актуальним завданням сучасного українського суспільства є формування викладачів освічених, глибоких та майстерних, які за рахунок своєї праці і вмінь зможуть сформувати нове покоління

ня студентів, спроможних відповідати сучасним соціальним стандартам моральності, духовності, культурності, наукової і професійної придатності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Теоретичні положення формування основ педагогічної майстерності черпаємо через звернення до думок і ідей К. Ушинського, А. Макаренка і В. Сухомлинського. Розвиток основ педагогічної майстерності та готовності до педагогічної діяльності у майбутніх викладачів вищої школи висвітлено у працях А. Алексюка, В. Гриньової, О. Гури, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Лозової, О. Романовського, І. Прокопенка, С. Сисоевої, А. Сущенко, Т. Сущенко, О. Сухомлинської та іншими [1-3 та ін.].

Значну увагу акцентовано на науковій спадщині великого вченого Івана Андрійовича Зязюна. У центрі уваги основні положення концепції Педагогіки Добра: розуміння значення особистості педагога; розгляд педагогіки як мистецтва; важливість спрямованості педагога на добро, красу, істину; значимість моральності педагога для ефективної професійної діяльності; аксіологічна лінія розуміння честі і гідності інших людей; гуманність стосовно викладача і вчителя до студента й учня; необхідність розвитку в учнів спрямованості на саморозвиток; визначальна роль освіти не тільки в розвитку особистості, а й суспільства в цілому; відповідальність кожної людини, яка живе на планеті Земля; бачення стратегічного напрямку в розвитку теорії та практики філософських, педагогічних і психологічних досліджень щодо вдосконалення творчої особистості, політичних, економічних і професійних еліт в XXI столітті [3-4 та ін.].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. На жаль, більшість робіт, присвячених цій проблематиці, має виражений теоретичний характер та переслідує мету осмислення вимог до

педагога вищої школи, ролі педагогічної майстерності в структурі загальної компетентності викладача. Не заперечуючи важливості цих досліджень, маємо відзначити, що емпіричне дослідження дало б більше інформації щодо сучасного стану формування основ педагогічної майстерності у контексті підготовки викладачів вищої технічної школи з числа аспірантів технічних університетів, які не мають базової вищої педагогічної освіти і набувають знань з педагогічної діяльності під час навчання в аспірантурі та в подальшій викладацькій діяльності на кафедрах університету за обраним фахом. Відзначені факти обумовили тему і напрямок наукової роботи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Мета статті* полягає в розкритті особливостей формування основ педагогічної майстерності як результату готовності до педагогічної діяльності аспірантів технічного університету у процесі навчання педагогічним дисциплінам на засадах міждисциплінарного і компетентісного підходів та педагогічної концепції Педагогіки Добра академіка І.А.Зязюна. Отже, до основних завдань даної роботи входять: визначення сутності терміну «педагогічна майстерність», розгляд особливостей формування основ педагогічної майстерності у процесі навчання блоку педагогічних дисциплін, методів її досягнення, структури, виділення основних якостей, що її формують, та аналіз результатів сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх викладачів вищої школи з числа аспірантів 1 року навчання на вищезначених засадах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В освітніх програмах підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня «Доктор філософії» 1 року навчання в аспірантурі у ЗВО технічного профілю уведене вивчення дисциплін педагогічного блоку (вбіркова частина): «Основи педагогіки вищої школи», «Професійна культура педагога», «Педагогічна риторика», «Методологія і логіка на-

уково-педагогічної діяльності у вищій технічній школі”. Загальна чисельність слухачів складала 95 осіб. Викладання означених дисциплін відбувалось на підставі запровадження педагогічної концепції Педагогіки Добра академіка І.А.Зязюна, міждисциплінарного та компетентісного підходів, що передбачало максимальне наближення процесу підготовки до реалій майбутньої діяльності викладача, не лише формування цілісного уявлення про майбутню професію, спрямування погляду на майбутнє, але й формування здатності у аспіранта аналізувати, прогнозувати й проектувати траєкторії професійного зростання суб’єктів освітнього процесу [3, 5, 7].

Під час вивчення дисциплін педагогічного блоку (вбіркова частина): “Основи педагогіки вищої школи”, “Професійна культура педагога”, “Педагогічна риторика”, “Методологія і логіка науково-педагогічної діяльності у вищій технічній школі” викладачі намагаються донести до аспірантів широке коло важливих питань, у першу чергу, серед яких виокремлені наступні положення: розуміння значення особистості педагога, важливість спрямованості педагога на добро, красу, істину, значущість моральності педагога для ефективної професійної діяльності, доказово розглядають педагогіку як мистецтво, сутність і зміст педагогічної дії.

Тож під час лекційних і семінарських занять у аспірантів формується не тільки уявлення про сутність педагогічної діяльності, але й готовність до її здійснення у вищі. При викладанні дисциплін педагогічного блоку ретельно розглядаються особливості професійної діяльності викладача, актуальні проблеми вищої школи, стратегічні напрями їх розв’язання, а майбутні викладачі виявляють розуміння у площині цього питання, зазначаючи багатоаспектність педагогічної діяльності, оскільки вона охоплює наукові пошуки, суто викладацьку та методичну роботу, виховний та організаційний вплив на студентство, самовдосконалення.

Методологічним підґрунтям формування нової генерації педагогічних кадрів вищої школи виступають наукові напрацювання (В. Бикова, І. Вакарчука, Н. Волкової, І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, Ю. Рашкевича, О. Романовського, І. Прокопенка, Т. Сущенко, А.Сущенко та інших дослідників).

В умовах нашого вишу НТУ «ХП», спираючись на концепції формування гуманітарно-технічної та управлінської еліти, формування харизматичного лідера (Романовський О.Г.) і на засадах міждисциплінарного та компетентісного підходів у навчанні дисциплін педагогічного блоку, передбачено гармонійне поєднання різних форм роботи: лекційної, практичної, самостійної, різновидів консультацій, педагогічних майстерень, співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, мікрогрупове навчання в співпраці). Завдяки їх впровадженню зростає роль діалогічної взаємодії, де студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб’єктами. Саме така організація занять сприяє ефективному засвоєнню аспірантами змістовного компонента майбутньої педагогічної діяльності, розуміння лідерських аспектів освіти [5,6,8].

Розгляд предметів блоку педагогічних дисциплін підтверджується принципами педагогічної концепції Педагогіки Добра академіка І.А.Зязюна. Важливо, що аспіранти разом з викладачами мають можливість долучитися до наукової скарбниці Івана Андрійовича і усвідомити його думки, що викладач є публічною людиною, все, що він робить, є відкритим для спостереження студентами й їх оцінки. У кожному з напрямів діяльності виявляється або формальне ставлення викладача до неї, або його прагнення здійснювати роботу на якісному рівні. Ці високі вимоги до власної діяльності, креативність, критичність мислення і відрізняють викладача з високим рівнем педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність як характеристика фахівця не зростає сама собою, вона ґрунтується на досконалому

знанні педагогіки, її законів, закономірностей і принципів [3].

Знайомство з теорією і практикою вищої школи доводить, що педагогічна майстерність передбачає застосування педагогічних і психологічних знань у певній галузі, у межах власного фаху. Навчальні дискусії та диспути, які влаштовуються під час викладання педагогічних дисциплін, власний досвід підготовки у вищі як студентів дозволяють мати приклади найкращих викладачів, визначити їх професійно важливі якості, індивідуальний стиль педагога, його професійний імідж. Результатом такого навчання стають думки майбутніх викладачів про те, що бездоганне глибоке знання предмету навчання завжди притаманне справжнім майстрам вищої школи. Відданість викладача обраному фаху, його професійний інтерес виступають визначальними чинниками його виховного впливу на студентство. У такий спосіб виокремлюється ідеал професіонала, на кого майбутній викладач буде рвнутися, за стратегією якого він буде розвиватися і самовдосконалюватися.

У ході підготовки аспіранти доходять думки про те, що від рівня професійної майстерності викладачів залежить результат фахової підготовки студентів та ефективність їхнього особистісного зростання. Тож, важливим стає розуміння сутності педагогічної майстерності – комплексу властивостей особистості, що забезпечує організацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Не можна не погодитися із думкою І.А.Зязюна, що "...У педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю — Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людністю, своєю

Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом" [3, с. 74].

Беззаперечним є погляд Івана Андрійовича на педагогічну майстерність, яку він визначав, як комплекс індивідуально-психологічних властивостей особистості педагога, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких властивостей належать: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка тощо [4, С 164].

Як уже зазначалося вище, особлива роль у набутті педагогічної майстерності надається педагогічному спілкуванню як основі налагодження взаємодії між вчителем та учнями. Особливості взаємодії між вчителем та учнями найбільш досконало висвітлені у працях видатних педагогів: А.С.Макаренка («Педагогічна поема»), В.О.Сухомлинського («Серце віддаю дітям»), Ш.О.Амонашвілі («Здрастуйте, діти»), І.А.Зязюна («Педагогіка добра») та інших. Кожен з майстрів педагогічної справи подає свій рецепт спільної ефективної взаємодії, за якої учень реалізує свої можливості. Педагоги єдині у думці, що при опануванні учнями обраною професією, завдання вчителя полягає не лише у подачі навчального матеріалу, а й у створенні внутрішнього світу учня, формуванні його самостійності і наполегливості при моделюванні свого власного професійного майбутнього та розробки можливих шляхів професійного та особистісного зростання.

І.А.Зязюн наголошує на тому, що «... педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен потребує від учителя спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків з учнями, батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу» [3, С. 91].

Тож, під час вивчення дисциплін педагогічного блоку (вибіркова частина): "Основи педагогіки вищої школи", "Професійна культура педагога", "Педагогічна риторика", "Методологія і логіка на-

уково-педагогічної діяльності у вищій технічній школі”, - викладачі, кожний своєї дисципліни, доводять зміст і значення компонентів педагогічної майстерності, намагаючись відпрацювати у аспірантів формування не тільки теоретичних знань, але й відповідних практично-процесуальних вмінь [5-10]. Це стосується таких структурних компонентів педагогічної майстерності, як:

1. Гуманістична спрямованість (ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації) - спрямованість на іншу людину, утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки та взаємовідносин. Це виявлення професійної ідеології викладача, його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її змісту, мети, засобів, суб'єктів, його ціннісні орієнтації.

2. Професійна компетентність: знання, вміння, навички, критичні погляди і оцінки, постійне самовдосконалення, високий рівень загальної культури.

3. Педагогічні здібності: комунікативність, перцептивність (розуміння інших), динамізм особистості (активність, гнучкість впливу), емоційна стабільність (саморегуляція), оптимістичне прогнозування (віра в позитивне в кожній людині, у перспективу її розвитку), креативність (творчість) тощо.

4. Педагогічна техніка викладача, що ґрунтується на вмінні керувати своїми емоційними станами, володіти собою (осанка, міміка, жести). Важливе значення має техніка мови: дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення, а також вміння співпрацювати з кожним студентом чи студентським колективом у процесі вирішення педагогічних завдань. Досвідчений педагог володіє уміннями майстерно організувати педагогічну взаємодію зі студентами. Професійне педагогічне спілкування забезпечує передачу викладачем студентам людської культури, допомагає засвоєнню знань, сприяє становленню ціннісних орієнтацій під час обміну думками, забезпечує формування власної гідності суб'єкта освіти. Основними ком-

понентами педагогічного спілкування є створення атмосфери взаємної довіри, поваги, високої взаємної вимогливості; формування спільних цілей та інтересів.

Викладачі, формуючи у аспірантів основи педагогічної майстерності на основі принципів педагогічної концепції Педагогіки Добра акад. І.А.Зязюна з урахуванням міждисциплінарного і компетентісного підходів, доводять майбутнім колегам, що педагогічна майстерність передбачає відповідну тактику поведінки: сувора логіка й аргументованість суджень при наданні знань, включення в пояснення яскравих прикладів і фактів, виділення за допомогою інтонації основних положень, тембр голосу. Значною мірою педагогічна майстерність пов'язана з педагогічною інтуїцією викладача, з виявом певного такту у процесі розв'язання тих конфліктних ситуацій, які мають місце в педагогічній практиці. Основою становлення педагогічної майстерності є професійні знання, які являють собою оволодіння когнітивним змістом предмета викладання, його методикою, психологічним контекстом [5,6,9,10].

Під час викладання блоку педагогічних дисциплін аспіранти виконують індивідуальні завдання, серед яких передбачається підготовка написання статей і тез доповідей, рецензій на них, творчих есе, публічних виступів, проведення занять у ролі викладача. Виконання таких різноманітних практичних вправ, власний педагогічний досвід аспіранта доводять, що майстерність педагога неможлива без елементів творчості, новизни, які поєднуються з необхідними знаннями та вміннями, усвідомленням власної творчої індивідуальності.

На думку авторів дослідження, доцільним є виокремлення чотирьох рівнів педагогічної творчості: *по-перше*, рівень елементарної взаємодії з аудиторією (тут слід використовувати зворотний зв'язок, коригувати свої впливи за його результатом); *по-друге*, рівень оптимізації діяльності на заняттях, починаючи з їх планування (творчість тут полягає в умілому під-

борі й доцільному поєднанні вже відомого викладачу змісту, методів і форм навчання); *по-третє*, евристичний (аспірант (майбутній викладач) використовує творчі можливості живого спілкування зі студентами (своїми одногрупниками); *по-четверте*, найвищий рівень творчості викладача характеризується його повною самостійністю (аспіранти розуміють, що викладач може використовувати вже готові прийоми, але вкладає в них своє особисте джерело).

Педагогічна діагностика під час підготовки aspirantів до педагогічної діяльності наочно демонструє, що aspirant, який оволодів основами педагогічної майстерності, має індивідуальний стиль діяльності. Саме він є важливою умовою становлення його професійної компетентності. Індивідуальний стиль залежить від специфіки самої діяльності, індивідуально – психологічних особливостей самого її суб'єкта. У педагогічній сфері індивідуальний стиль діяльності викладача залежить від індивідуально-психологічних особливостей студентів (їх віку і статі, статусу, рівня загальних та професійних знань, рівня мотивації, професійного навчання та ін.), соціально-психологічних особливостей студентської групи; характеру взаємодії викладача та студентів; предметно-професійної компетентності педагога [7].

За даними експериментальних досліджень, викладачі, що використовують демократичний стиль спілкування, впливають на підвищення почуття самовпевненості студентів, розвивають їхню професійну і наукову ініціативність та сміливість, контактність та довірливість. Спілкуючись зі студентами, такі викладачі використовують переважно діалогічну форму, заохочення, гумор [7].

У ряді досліджень [1-2,7 та ін.] педагогічна майстерність розуміється як:

- характеристика високого рівня педагогічної діяльності, який базується на високому професійному рівні педагога,

його загальній культурі та педагогічному досвіді (С.У. Гончаренко);

- комплекс індивідуально-психологічних властивостей особистості педагога, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі (І.А. Зязюн);

- сукупність вмінь, які роблять процес діяльності своєрідним, індивідуальним (Н.В. Кузьміна);

- сплав професійних знань, професійних умінь та навичок, цілеспрямованості та творчих можливостей (О.І. Гура);

- високий рівень педагогічної діяльності, що проявляється в майстерності спілкування й орієнтований на гарантований педагогічний результат (В.І. Лозова);

- функціонуюча система знань, навичок, умінь, психічних процесів, властивостей особистості, що забезпечує виконання завдань навчання й виховання (М. Євтух);

- вираження особистості педагога, його можливостей, і здібностей самостійно, творчо, кваліфіковано займатися педагогічною діяльністю (І.Ф. Прокопенко) тощо.

Варто відзначити цікаві думки майбутніх викладачів щодо формули педагогічної майстерності, які було висловлено під час виконання одного з творчих завдань. Частіше за все професійну майстерність пропонують розглядати, як:

- сукупність системи знань, на які спрямована діяльність, практичних умінь, харизми педагога, психологічної складової, самоорганізації, постійного потенціалу до самовдосконалення;

- високий рівень комунікативності, педагогічної інтуїції, емоційної стабільності, динамізму особистості, оптимізму, креативності, прогнозування;

- вміння зацікавити своїм предметом, любов до своєї справи, честь і гідність, повага до студента як до особистості, міждисциплінарні знання;

- ораторське мистецтво, любов до своєї діяльності та студента, емоційний інтелект та міждисциплінарні знання;

- слав якостей: повага до колег і

студентів, організованість, вимогливість до себе і студентів, а також готовність до інновацій у діяльності, високий рівень знань, загальна ерудиція, спроможність мотивувати до досягнення успіху.

Але найбільш цікавим виявилася формула педагогічної майстерності, де колективний розум майбутніх викладачів за їх власної ініціативи представив її як акронім: Педагогічна майстерність = У+С+П+І+Х, де

У - уміння бачити, слухати, знати, доводити;

С - співробітництво, спільна творча діяльність;

П - пізнання нових відкриттів, ідей, інновацій, технологій;

І – індивідуальна робота над собою, своїм потенціалом, своїм іміджем;

Х – харизма особистості.

Важко не погодитися із висловленими думками майбутніх викладачів. Відповіді двох тритин від загальної чисельності в 95 осіб свідчать, що аспіранти розуміють не тільки загальні особливості професійної діяльності й особистості педагога, необхідні для реалізації особистісно-орієнтованих технологій (наявність гуманістичних знань про природу людини; психологічна грамотність і культура; потреба і здатність в особистісно-професійному розвитку; високий творчий потенціал; уміння розв'язувати життєві та професійні суперечності гуманістичним шляхом), але й справедливо вважають шляхами формування педагогічної майстерності (самовиховання загальної та педагогічної культури; потребу, самопізнання, планування, реалізацію, контроль, корекцію; засвоєння професійних знань, вмінь, навичок; громадську активність; педагогічну практику; вивчення передового педагогічного досвіду).

Під час обговорення різних аспектів формування основ педагогічної майстерності аспіранти доходять таких висновків.

По-перше, що педагогічна творчість та майстерність викладача вищої школи не стільки результат реалізації за-

своєння ним новітніх освітніх технологій, скільки вияв його моральної та інтелектуальної культури, його бажання та спроможності бачити в особі студента свого помічника, колегу, а не підлеглого.

По-друге, якщо педагог вищої школи успішно реалізує всі функції своєї професійної діяльності, ефективно організує навчальний процес, характеризується студентами позитивно, тоді його індивідуальний стиль професійної діяльності може вважатися оптимальним

По-третє, етап педагогічної майстерності характеризується проявом професіоналізму, коли викладач «знає», «уміє», «володіє», готовий і може на високому рівні компетентності передавати знання не тільки студентам, але колегам, тобто виступати в ролі наставника. Проте, не слід не брати до уваги фактори, що не будуть сприяти розвитку майстерності (невідповідність індивідуальних характеристик вимогам педагогічної діяльності, відсутність компетентності щодо предмета викладання, або людських відносин, несформованість педагогічних здібностей та ін.)

По-четверте, педагогічна майстерність нерозривно пов'язана із професійним і загальним самовдосконаленням особистості педагога, розробкою й випробуванням нових засобів і прийомів навчання, узагальненням старого й придбанням нового педагогічного досвіду, поглибленням психолого-педагогічних знань і вмінь.

Вважаємо, що розробка і впровадження блоку педагогічних дисциплін з урахуванням випереджаючого характеру фахової підготовки в умовах технічного університету сприяє набуттю майбутніми викладачами відповідної ієрархії системи знань, яку можна подати у такому вигляді:

зміст науково-теоретичних знань, які пов'язані з методологією педагогіки, психології, риторики, основ професійної культури викладача, менеджменту, інженерної педагогіки, акмеології і відображають зміст знань про самість, самореалізацію, педагогічну діяльність, професіоналізм особистості і діяльності;

зміст практично-процесуальних знань, що містять інформацію про особливості педагогічної й акмеологічної діяльності, яка сприяє формуванню відповідних умінь, виконанню певних дій, тобто про способи досягнення професійної майстерності і професіоналізму: (формування власної продуктивної Я-концепції, виявлення критеріїв, показників, рівнів власного розвитку і своїх колег.

Тож, у процесі навчання блоку педагогічних дисциплін майбутніх фахівців

педагогічного профілю в умовах аспірантури зроблено особливий наголос на розвитку тих умінь, які знадобляться особистості для здійснення ефективної професійної діяльності (педагогічної), а також й життєдіяльності взагалі.

Огляд змісту програмних результатів навчання дисциплін педагогічного блоку та оцінка їх впливу на сформованість основ педагогічної майстерності у аспірантів 1 року навчання представлений в табл.1.

Таблиця 1 - Оцінка впливу навчання дисциплін педагогічного блоку на сформованість основ педагогічної майстерності здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» 1 року навчання в умовах аспірантури

Характер відповідей аспірантів	Кількість позитивних відповідей	% від загального числа відповідей
Інтегровані курси сприяли усвідомленню сутності основ педагогічної майстерності майбутнього педагога, розумінню сутності педагогіки як мистецтва, педагогічній діяльності	89	94
Зрозуміли питання значущості моральності педагога для ефективної професійної діяльності	91	96
Навчилися організації професійної діяльності (викладацькій за фахом) на рефлексивній основі	67	71
Навчилися аналізувати інформацію, психологічні та соціальні особливості діяльності, на її підставі обирати та застосовувати у навчально-виховному процесі сучасні методики та інноваційні педагогічні технології, знаходити рішення у професії, використовуючи науковий підхід	73	77
Оволоділи навичками оцінки суб'єктивних і об'єктивних показників особистісно-професійного потенціалу особистості, його працездатності, навчилися формувати та запроваджувати стратегії, методики, технології особистісно професійного розвитку і вдосконалення	69	73
Навчилися методикам управління емоційними станами колег і вихованців, попередження емоційного вигоряння, афектних станів особистості, запобігання конфліктів у діяльності	65	69
Відзначають важливість розуміння логіки навчального процесу, логіки навчального предмету, логіки педагогічного контролю в системі вищої школи; здатність володіти педагогічними технологіями, вміннями проектування змісту і методик професійної підготовки майбутніх фахівців	70	74
Оволоділи навичками діяти етично і брати на себе відповідальність за вплив своєї професійної поведінки на навколишнє середовище і суспільство	65	68
Сформували уявлення про педагогічну техніку викладача (у т.ч. керування емоційними станами, володіння собою (осанка, міміка, жести), технікою мови, вміннями співпрацювати з колективом у процесі вирішення педагогічних завдань)	74	78
Відзначають розуміння закономірностей і технологій розвитку голосової культури	71	75
Усвідомили значущість ефективної педагогічної взаємодії зі студентами, етапи педагогічного спілкування, її мету, цілі	68	72
Сформували вміння виступати перед аудиторією та вести дискусію; аргументовано відстоювати свою позицію;	70	67

Усвідомили рівень своїх якостей, необхідних для майбутнього професіонала (викладача за фахом у вищій школі)	76	80
Виявили фактори, що перешкоджають їхньому становленню як мобільних фахівців, професіоналів, лідерів	66	63

Отже, наведені дані діагностики щодо сформованості основ педагогічної майстерності майбутніми викладачами вищої школи свідчать про позитивну динаміку змін, яка відбулася у слухачів під час підготовки в умовах аспірантури і навчання дисциплінам педагогічного блоку.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Рівень педагогічної майстерності викладача вищої школи є важливим чинником навчально-виховного процесу, він позначається на результатах навчання студентів, на формуванні їх як особистостей. У свою чергу, розвиток педагогічної майстерності викладача тісно корелює з його ставленням до себе, вимогами до своєї діяльності, особистісними якостями. Педагогічна майстерність – це вінець професіоналізму, заключний і най-

вищий етап професійного розвитку викладача. Цей етап характеризується: прийняттям педагогічної професії як місії; високим рівнем професіоналізму діяльності, що забезпечує можливість отримувати гарантований педагогічний результат; переходом до креативного виду діяльності; сформованим індивідуальним стилем, що забезпечує формування індивідуального іміджу, авторитету в очах колег і студентів; сформованими педагогічними позиціями, які відповідають еталону особистості й діяльності викладача вищої школи й не суперечать сучасним вимогам суспільства й професійного співтовариства. Подальші дослідження маємо спрямувати на визначення стратегій і методик випереджаючої підготовки та управління якістю фахової підготовки майбутніх викладачів вищої школи.

Список літератури

1. Гура, О. І. (2005) Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності. Київ, 224с.
2. Кремень, В. Г. (2008) Енциклопедія освіти. К.: Юрінком Інтер, 1040 с.
3. Зязюн, І.А. (2000) Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. К.: МАУП, 312 с.
4. Зязюн, І.А. (2004) Педагогічна майстерність. К.: Вища школа, 422 с.
5. Ігнатюк, О.А. (2018) Компетентісний підхід в організації підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» усіх спеціальностей технічного університету до педагогічної діяльності. *Всеукраїнська наук.-прак. конф. : 14-20 квітня 2018 р. : Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна*, С. 74-76.
6. Пономарьов, О.С., Романовський, О.Г., Ігнатюк, О.А. & Згурська, М.П. (2011) Професійна культура педагога: навч.-метод. посіб. Х.: НТУ «ХП», 198 с.

7. Романовський, О. Г. & Пономарьов, О. С. (2017) Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти: монографія. Х.: ФОП Мезіна В.В., 292 с.

8. Романовський, О.Г. & Пономарьов, О.С. (2017) Парадокси харизматичного лідерства. *Теорія і практика управління соціальними системами №1*. С.47-57.

9. Серета, Н.В. (2008) Формування риторичної компетентності у педагогіці вищої школи. *Педагогічні науки*. Вип. 23., Миколаїв: МДУ, С.23-28.

10. Серета, Н.В. (2011) Елементи театральної педагогіки у формуванні педагогічної майстерності. *Теорія і практика управління соціальними системами*. №2. С.48-54.

References

1. Hura, O.I. (2005) *Pedahohika vyshchoi shkoly: vstup do spetsialnosti* [Pedanonica High School: entering the

specialty] Kyiv, Center uchbovoji literatury Navch. posybnik, 224 p. [In Ukrainian].

2. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of osvita] (2008) Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 p. [In Ukrainian].

3. Ziaziun, I.A. (2000) *Pedahohika dobra: idealy i realii* [Pedagogy of good: ideals and realities] Kyiv: MAUP Nauk.-metod. posibnyk, 312 p. [In Ukrainian].

4. Ziaziun, I. A. (2004) *Pedahohichna maisternist* [Pedagogical skills] Kyiv: Vyshcha shkola, 422 p. [In Ukrainian].

5. Ihnatiuk, O. A. (2018) *Kompetentnisnyi pidkhid v orhanizatsii pidhotovky здobuvachiv osvitno-naukovoho rivnia «doktor filosofii» usikh spetsialnostei tekhnichnoho universytetu do pedahohichnoi diialnosti* [Competent approach in organizing the preparation of applicants of educational-scientific level "doctor of philosophy" of all specialties of technical university for pedagogical activity] Kharkiv: KhNU im.V.N.Karazina, 74-76 p. [In Ukrainian].

6. Ponomarov, O.S., Romanovskyi, O.H., Ihnatiuk, O.A & Zghurska, M.P. (2011) *Profesiina kultura pedahoha* [Professional culture of a teacher] Kharkiv: NTU «KhPI» Navch.-metod. posibnyk, 198 p. [In Ukrainian].

7. Romanovskyi, O.H., Ponomarov, O.S., Hura, T.V., Ihnatiuk, O.A., Reznuk, S.M. & Movchan, I.O. (2017) *Rozvytok liderskoho potentsialu natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi ta upravlinskoï elity* [Development of the leadership potential of the national humanitarian and management elite] Kharkiv: FOP Mezina V.V. Monohrafiia, 292 p. [In Ukrainian].

8. Romanovskyi, O.H., Ponomarov, O.S. (2017) *Paradoksy kharizmatychnoho liderstva* [Paradoxes of charismatic leadership] *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy*, №1. S.47-57. [In Ukrainian].

9. Sereda, N.V. (2008) *Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti u pedahohytsi vyshchoi shkoly* [Formation of rhetorical competence in higher education pedagogy] *Mykolaivskyi derzhavnyi universytet. Pedahohichni nauky Mykolaiv: MDU, Vyp. 23. T.2. P. 23-28.* [In Ukrainian].

10. Sereda, N.V. (2011) *Elementy teatralnoi pedahohiky u formuvanni pedahohichnoi maisternosti* [Elements of theater pedagogy in the formation of pedagogical skill] *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy*, №2. P.48-54. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 23.10.2018